

Анотація

Волинець Р.А. Кримінально-правова характеристика бюджетних коштів як предмета злочинів. – Стаття.

Для вирішення питання про можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності за вчинення злочинів пов'язаних із порушенням бюджетного законодавства, велике значення має правильне тлумачення предмета даних злочинів, оскільки предмет злочину певним чином характеризує характер і ступінь суспільної небезпеки такого злочину.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, бюджетні кошти, бюджетне законодавство.

Summary

Volynets R.A. Criminal and legal description of budgetary facilities as to the article of crimes. – Article.

For the decision of a question which concerns with possibility of involving the person to the criminal liability for committed crimes connected with infringement of the budgetary legislation, the great value has correct interpretation of the subject of the crimes. The crime subject characterizes the character and degree of public danger of such crime.

Key words: criminal responsibility, budget, budget legislation.

УДК 343.53:347.728.3/4(477)

Л.К. Кравець

НЕЗАКОННА ЕМІСІЯ ТА ОБІГ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В УКРАЇНІ – ПІДСТАВИ ТА ПЕРЕДУМОВИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ

Невпинний розвиток української економіки взагалі та ринку цінних паперів зокрема змушує наш законодавчий орган до відповідної реакції в законотворчості. Захист праввідносин у цій сфері вилився у введенні відповідної заборони певних діянь, а саме в наявності в Кримінальному кодексі 1960 р. ст. 148⁸, переходу цієї норми до Кримінального кодексу 2001р. (ст. 223) із додаванням статей ст. 224, ст. 232¹ та реформи кримінально-правової заборони Законом України від 25 грудня 2008 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» (далі – Закон від 25 грудня 2008 р.) – новою редакцією ст. 223, ст. 232¹ та введенням статей 223¹, 223², 232².

Криміналізація законодавцем у названих нормах певного кола господарських діянь мала під собою відповідне підґрунття, яке буде вивчено автором нижче.

Очевидним є те, що криміналізація того чи іншого діяння має бути обумовлена певними факторами. Однак сучасні науковці і досі сперечаються щодо характеристик цієї обумовленості та фактичного визначення самих принципів криміналізації. Не вступаючи у згадану дискусію, нами обрано за основу принципи криміналізації, визначені Г.А. Злобіним.

Він поділяє їх на: 1) ті, що виявляють об'єктивну необхідність і політичну доцільність встановлення кримінальної відповідальності (соціальні й соціально-психологічні принципи криміналізації: суспільна небезпека, відносна поширеність діяння, співвідношення позитивних і негативних наслідків криміналізації, кримінально-політична адекватність криміналізації); 2) ті, що обумовлені вимогою внутрішньої логічної несуперечності норм права (системно-правові принципи).

Останні підрозділяються, у свою чергу, на: 1) загальноправові системні принципи криміналізації, пов'язані з вимогою несуперечності системи норм кримінального та інших галузей права (принципи конституційної адекватності, міжнародно-правової необхідності та допустимості криміналізації й процесуальної здійсненності переслідування); 2) кримінально-правові, які обумовлені внутрішніми закономірностями системи діючого кримінального законодавства (принципи відсутності прогалін закону та ненадмірності заборони, визначеності і єдності термінології, повноти складу, економії репресії) [16, с. 210-240].

Отже, розглянемо поступово визначені вище принципи у світлі сфери застосування згаданого кола суспільних відносин.

Принцип суспільної безпеки. Протиправні посягання у сфері випуску та обігу цінних паперів завжди були і є вкрай небезпечними, бо загрожують не тільки безпосередньо особам – учасникам кола відносин, але здоровому розвитку економіки держави взагалі.

Відповідно до Інформаційно-аналітичних матеріалів щодо тенденцій розвитку та регулювання фондового ринку в I півріччі 2008 року (затверджених рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 06.08.2008 р. №888) аналіз загального обсягу операцій на фондовому ринку на початку I півріччя 2008 року відмітив позитивні показники щодо кількості виконання угод з цінними паперами, у тому числі на біржовому ринку. У I кварталі 2008 року виконано 192852 договорів, а загальний обсяг виконаних договорів становив 205,89 млрд грн, що на 60,69 млрд грн більше, ніж у відповідному періоді 2007 року, значно виросли показники випусків інвестиційних сертифікатів пайовими інвестиційними фондами, обсяг зареєстрованих Комісією випусків акцій корпоративних інвестиційних фондів. (Примітка. Автор навмисно не залучає статистику за 2009 рік, зниження якої є тимчасовим явищем, спричиненим світовою фінансовою кризою.) Отже, ринок цінних паперів в Україні зростає, що веде до залученням дедалі більшого кола як юридичних, так і фізичних осіб, які потребують захисту державою своїх інвестицій. Тому одним з актуальних напрямів державної діяльності є створення так званої «фінансової безпеки» як суб'єктів господарювання, так і себе як учасника господарських відносин.

Термін «фінансова безпека» автором запозичено в російських вчених, які під ним розуміють умови існування та розвитку об'єкта відносин, а також процес його створення і підтримки; властивість фінансової сфери гарантовано задовольняти відповідні потреби та безперервно розвиватися та функціонувати із мінімальним ризиком можливих правопорушень [18, с. 5-6]. Так,

І.А. Клепицький зазначав: «...нормы о хозяйственных преступлениях призваны обеспечить не только и не столько порядок в хозяйственной сфере, сколько нормальные условия для эффективного функционирования народного хозяйства как такового» [12, с. 48].

Принцип відносної поширеності діяння. Відповідно до наявної в МВС статистичної звітності, у 2005 році за ст. 223 викрито 3 злочини, за ст. 224 – 9 злочинів, за ст. 234 – 2 злочини, у 2006 році за ст. 223 викрито 1 злочин, за ст. 224 – 14 злочинів, у 2007 році за ст. 223 злочини не викривалися, за ст. 224 – 6 злочинів, за ст. 234 – 1 злочин, у 2008 – за ст. 223 – 1 злочин, за ст. 224 – 5 злочинів, у 2009 році за ст. 223 злочини не викривалися, за ст. 224 – 4 злочини, за ст. 234 – 23 злочини. Однак низькі цифри статистики не свідчать про відсутність злочинних діянь у цій сфері, а лише підтверджують їх високу латентність та складний процес їх виявлення та припинення. На думку Т. Марітчака, причиною латентності таких злочинів є великий розмір тіньового сектора національної економіки [15, с. 77]. Додає свого і відсутність вузько спеціалізованих співробітників правоохоронних органів, що мають досвід та знання у цій сфері економіки. Це призводить до неправильної кваліфікації злочинів: доволі часто використовуються загальні норми, бо досвіду в збиранні доказів для інкримінування спеціальної недостатньо. Та все це не заперечує, а навпаки, підтверджує нагальну необхідність криміналізація протиправних діянь у сфері та вдосконалення чинного законодавства.

Принцип співвідношення позитивних та негативних наслідків криміналізації. Погодимось із О.Л. Кашкаровим та Н.О. Гуторовою, які визначають як негативні соціальні наслідки криміналізації зазначених діянь: негативний вплив на особу засудженого при покаранні, наприклад виключення його із кола учасників підприємницької діяльності; «кримінальне зараження» при відбуванні покарання у вигляді позбавлення волі [11, с. 37]; погіршення становища членів сім'ї такої особи [2, с. 24] та ін.

Та, вочевидь, позитивні наслідки криміналізації вказаного кола протиправних діянь у вигляді стабільного і безпечного розвитку та існування національного фондового ринку та кримінально-правового захисту його учасників значно перевищують вагу наведених вище її негативних наслідків.

Принцип кримінально-політичної адекватності передбачає врахування при криміналізації діянь тенденцій у кримінальній політиці країни. У нашому разі вся історія криміналізації протиправних діянь Кримінальним кодексом України відбувається відповідно до державних програм протидії злочинності та концепції безпеки держави.

Так, існування ст. 223, ст. 224 та ст. 232¹ в КК України 2001 р. підтримувалося, наприклад, Комплексною програмою профілактики злочинності на 2001–2005 рр. (затв. Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. №1376/2000), подальша криміналізація кола протиправних діянь у сфері випуску та обігу цінних паперів (Закон від 25 грудня 2008 р.) шляхом зміни редакцій ст. 223 та ст. 232¹ та введенням статей 223¹, 223², 232² відповідала Комплексній програмі профілактики правопорушень на 2007–2009 роки

(затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2006 р. № 1767) та іншим нормативним актам.

Принцип конституційної адекватності. Відповідно до ст. 3 Кримінального кодексу України, «законодавство про кримінальну відповідальність ґрунтується на Конституції України і загальноvizначених принципах та нормах міжнародного права». Деякі вітчизняні вчені, зокрема О.О. Кашкаров [11, с. 38], зазначають, що встановлені КК 2001 р. кримінально-правові заборони не відповідають ст. 13 Конституції України, яка зазначає, що «держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом» тому, що відокремлює кримінально-правову охорону випуску та обігу державних (ст. 199 КК) та недержавних (ст. 224 КК), та пропонують об'єднати вказані норми.

Наведене твердження, на нашу думку, є неоднозначним. З одного боку, держава є повноправним учасником господарських та цивільних правовідносин, тому виокремлювати її статус означає принижувати права інших учасників таких правовідносин. Однак, слід згадати, що згідно із ст. 42 Господарського кодексу України підприємство (що включає в себе і діяльність на фондовому ринку) – це діяльність, що здійснюється на власний ризик суб'єкта господарювання. І якщо звичайний підприємець ризикує своїм власним майном, а товариство статутним капіталом, то держава, яка згідно із ст. 326 Цивільного кодексу України має у власності майно, яке належить державі Україна, ризикує вже саме цим майном, а це вже зовсім інший рівень негативних наслідків. Погоджуємося, що, можливо, при достатньо високо розвинутому економічному рівні, рівні правосвідомості громадян та культурі ведення господарських та цивільних правовідносин наша держава зможе зрівнятися за статусом із іншими учасниками згаданих правовідносин. Та на даному етапі розвитку наше кримінальне законодавство повинно відповідати реаліям, які вказують на потребу окремого захисту державних цінних паперів.

Принцип міжнародно-правової необхідності. Необхідність криміналізації відповідних діянь, а отже, і наявності у Кримінальному кодексі статей, що встановлюють кримінально-правову заборону у сфері випуску та обігу цінних паперів, в Україні як в державі – повноцінній учасниці міждержавних світових правовідносин, обумовлюється також і наявністю міжнародно-правових зобов'язань. Зокрема, таких, як Конвенція про захист прав інвестора від 28.03.1997 р., Міжнародна конвенція щодо боротьби з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 р. та ін.

Принцип здійсненності переслідування. Очевидним є те, що кримінальний закон, що встановлює відповідальність за певний вид діянь, може бути практично функціональний і досить ефективний лише в тому разі, якщо всі передбачені нормою ознаки складу злочину нормально доказові [11, с. 82].

Підтримаємо точку зору Н.О. Гуртової і О.О. Кашкарова, що, криміналізуючи посягання на фінанси, особливу увагу треба приділяти можливостям доведення суб'єктивної сторони складу злочину, зокрема мотивові й меті. Ці ознаки можуть бути визначені лише шляхом встановлення об'єктивної сторони складу злочину [2, с. 57; 11, с. 41].

Однак, якщо в разі встановлення матеріального підтвердження факту скоєння злочину питань не виникає (напр., у разі підробки або незаконного випуску документарних цінних паперів створюється матеріально виражений предмет у вигляді підробного або незаконно випущеного цінного паперу, а в разі бездокументарних цінних паперів залишається їх електронний образ (електромагнітний, цифровий запис), а в разі внесення громадянином або посадовою особою суб'єкта господарської діяльності в документи, надані для реєстрації цінних паперів, свідомо недостовірної інформації, фіксується певний документ, що, у свою чергу, дає можливість для проведення певних експертиз [11, с. 41]), то подальше визначення окремих частин складів злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів викликає ускладнення у зв'язку із певною недосконалістю викладення нормативних визначень (навіть після редагування КК Законом 25 грудня 2008 р.), що є предметом дослідження й обговорення вітчизняних науковців.

Принцип відсутності прогалин закону та не надмірності заборони. Сучасний вітчизняний законодавець, як і будь-якої іншої країни, зобов'язаний ретельно підходити до визначення кримінальних норм, а в разі економічних злочинів ще й враховувати баланс між помірністю кримінальної заборони та свободою економічної діяльності. Та у ситуації з нормами, що захищають відносини з випуску та обігу цінних паперів, це достатньо складний процес. Пов'язане це із значною складністю самих підзахисних правовідносин та недорозвиненістю їх загального законодавчого регулювання в нашій країні. Та процес усунення прогалин і вдосконалення норм триває. Так, Законом від 25 грудня 2008 р. був значно покращений стан кримінально-правового захисту згаданих відносин.

Однак, усунувши багато старих прогалин, згаданий Закон створив і нові. Наприклад, О.О. Дудоров зазначив про недоліки визначення суб'єкта нової ст. 232¹ «Незаконне використання інсайдерської інформації», а саме осіб – випадкових набувачів інсайдерської інформації [3, с. 12]. Отже, принцип відсутності прогалин законодавцем виконується в цьому напрямі криміналізації, але доволі поступово.

Принцип визначеності і єдності термінології. Бланкетність норм, що розглядається, зумовлює надзвичайну важливість виконання цього принципу при криміналізації згаданого кола діянь. Однак, як вже згадувалося, ринок цінних паперів у нашій країні тільки розвивається. Постійні зміни загального регулюючого законодавства в цій сфері значно ускладнюють роботу законодавця при криміналізації, однак процес вдосконалення триває. Так, наприклад, Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р. не містив чіткого визначення термінів «випуск» та «емісія» цінних паперів, а з огляду на стару редакцію ст. 223 КК законодавець ці поняття ототожнював, крім цього, законодавець оперував додатково ще й поняттям «розміщення», яке також не віднайшло необхідного визначення. У новому Законі «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р. визначення термінів «випуск цінних паперів», «емісія» та «розміщення цінних паперів» вкрай ускладнило застосування ст. 223, оскільки зробило її невідповідною до цих визначень, про що не раз зазначали

вітчизняні науковці [напр. 4, с. 64], оскільки діяння, караність яких передбачала ст. 223 КК, фактично порушували саме порядок емісії цінних паперів та вчинялися на етапах, які передують обігу цінних паперів на фондовому ринку, крім цього, назва статті суперечила ст. 1 Закону «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (в ред. від 30.10.1996 р.) (визначенню терміну «обіг цінних паперів») [автор окремо розглянув це питання, див. 14]. Ситуацію врешті було виправлено Законом від 25 грудня 2008 р.

Принцип повноти складу злочину. Процес криміналізації діяння потребує чітко вивіреного визначення його складу, повний та детальний опис усіх ознак, які визначають його карність. Торкаючись цього питання, слід відзначити позитивні зміни в редакції ст. 223 Кримінального кодексу. Так, вітчизняні науковці не раз зазначали невідповідність назви статті її змісту [19, с. 89; 11, с. 44]. Назва ст. 223 КК України була сформульована таким чином: «Порушення порядку випуску (емісії) та обігу цінних паперів», проте безпосереднього згадування про встановлення кримінальної відповідальності за незаконний обіг цінних паперів ні в ч. 1, ні в ч. 2 ст. 223 КК України немає, у результаті чого неможливо визначити об'єктивні і суб'єктивні ознаки злочину, що посягає на порядок обігу цінних паперів. Наведена невідповідність усунена новою редакцією ст. 223, встановленою Законом від 25 грудня 2008 р. із назвою: «Розміщення цінних паперів без реєстрації випуску», також було зменшено і коло злочинів, що підпадають під неї, шляхом виділення їх в окремий склад.

Принцип економії репресії. Визначення достатніх та відповідних санкцій також є запорукою ефективності дії норми кримінального закону. Це стосується не тільки визначення санкцій взагалі для кожної окремої статті, а й відповідність їх встановлення у комплексі підпорядкування загальних і спеціальних норм.

Тут зазначимо про неоднозначні тенденції у змінах. Так, О.О. Кашкаров зазначав про несорозмірність санкцій, визначених у ст. 223 та ч. 2 ст. 366 [11, с. 46] (у ст. 223 передбачалося покарання у вигляді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю та виправні роботи, а ст. 366 передбачала також і позбавлення волі), яка є загальною щодо першої. Законом від 25 грудня 2008 р. санкції ст. 223 було змінено, зокрема збільшено розмір штрафу, однак згадану невідповідність виправлено не було. Отже, законодавець вважає злочин, передбачений ст. 223 менш небезпечним.

Сумуючи наведене вище, доходимо таких висновків. Криміналізація протиправних діянь у сфері випуску та обігу цінних паперів в Україні стала цілком природним наслідком розвитку її економіки, зокрема ринку цінних паперів. Однак законодавець не завжди повністю дотримувався принципів криміналізації під час встановлення кримінально-правової заборони. Це частково пояснюється досить складним процесом регулювання відповідної сфери правовідносин, але не виправдовує його. Тому існуюча низка кримінальних норм, що захищають відносини у сфері випуску та обігу цінних паперів, потребує змін та вдосконалення. Адже здорова та безпечна атмосфера на ринку цінних паперів не

тільки захищає її учасників, але й підтримує авторитет самої держави як претендента на інвестиції в її економіку, що так необхідно нашій державі в цей час.

Література

1. Господарський кодекс України. – К., 2003.
2. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. – Х.: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. – 384 с.
3. Дудоров О.О. Злочинне використання інсайдерської інформації. Аналіз законодавчих новел // Юрид. вісник України. – 2009. – №9(713). – С. 12-13.
4. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : монографія. – К. : Юрид. практика, 2003. – 924 с.
5. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення на ринку цінних паперів» від 25.12.2008 р.
6. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.1991 р.
7. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 р.
8. Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 р.
9. Інформаційно-аналітичні матеріали щодо тенденцій розвитку та регулювання фондового ринку у I півріччі 2008 року: затв. Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 06.08.2008 р. № 888.
10. Кашкаров О.О. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері випуску та обігу цінних паперів : дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Харків. наці. ун-т внутр. справ. – Х., 2006. – 219 с.
11. Керимов Д.А. Культура і техніка законотворчества. – М. : Юрид. лит., 1991. – 160 с.
12. Клепицький І.А. Система хозяйственных преступлений. – М.: Статут, 2005. – 572 с.
13. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
14. Кравець Л.К. Окремі питання нормативної термінології ст.223 в світлі нових змін та доповнень до Кримінального кодексу України // Наше право. – 2009. – № 4. – Ч. 2. – С. 100-104.
15. Марітчак Т. Помилки в кваліфікації господарських злочинів // Кримінальне право. – 2001. – №7. – С. 77-81.
16. Основания уголовного-правового запрета. Криминализация и декриминализация / Дагель П.С., Злобин Г.А., Келина С.Г., Кригер Г.Л., [и др.]; отв. ред.: Кудряцев В.Н., Яковлев А.М. – М.: Наука, 1982. – 303 с.
17. Цивільний кодекс України. – К., 2003.
18. Экономические и финансовые преступления : учеб. пособие / Трунцевский Ю.В., Петросян О.Ш. – М. : Юнити – Дана – Закон и право, 2007. – 288 с.
19. Щавінський В. Теоретичні міркування щодо назви статті 223 Кримінального кодексу України // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 6. – С. 87-89.

Анотація

Кравець Л.К. Незаконна емісія та обіг цінних паперів в Україні – підстави та передумови криміналізації. – Стаття.

Криміналізація протиправних діянь у сфері випуску та обігу цінних паперів в Україні стала цілком природним наслідком розвитку ринку цінних паперів. Законодавець не повністю дотримувався принципів криміналізації під час встановлення кримінально-правової заборони. Це частково пояснюється досить складним процесом регулювання відповідної сфери праводносин. Існуюча низка кримінальних норм, що захищають відносини у сфері випуску та обігу цінних паперів, потребує змін та вдосконалення.

Ключові слова: незаконна емісія, обіг цінних паперів, криміналізація.

*Summary****Kravets L.K. Illegal emission and circulation of securities in Ukraine. Its' grounds and pre-conditions of criminilization. – Article.***

Criminalization of illegal actions in sphere of release and the reference of securities in Ukraine has become a natural consequence of development of a securities market. The legislator didn't completely observe a principle of criminalization during the establishment of a criminal-legal interdiction. An existing number of criminal norms which protect relations in sphere of release and the reference of securities requires for changes and improvement.

Key words: illegal issue, the circulation of securities, criminalization.

УДК 343.535

О.А. Ткаченко

УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ В СФЕРЕ БАНКРОТСТВА И ФИНАНСОВОЙ НЕСОСТОЯТЕЛЬНОСТИ

Специфика преступлений в сфере банкротства и финансовой несостоятельности состоит в том, что их признаки в существенной степени предопределены гражданско-правовыми конструкциями. Определяющая роль положений гражданского, хозяйственного права и законодательства о несостоятельности в уяснении значений признаков кредитных преступлений в сфере банкротства и финансовой несостоятельности, признается как учеными-правоведами, исследующими вопросы, связанные с преступлениями в сфере экономической деятельности, так и практическими работниками правоохранительной системы. В сущности гражданско-правовая модель поведения, основанная на законодательстве о несостоятельности, предопределяет основные свойства общественных отношений, составляющих объект преступлений в сфере банкротства и финансовой несостоятельности [14, с. 46].

Эти преступления включены в Раздел VII Уголовного кодекса Украины «Преступления в сфере хозяйственной деятельности». Под родовым объектом хозяйственных преступлений в современной уголовно-правовой литературе Украины было предложено понимать хозяйственную деятельность различных субъектов. Так, Е.Л. Стрельцов отмечает: «На данном очень сложном этапе развития нашей экономики родовым объектом хозяйственных преступлений следует считать нормальную, то есть соответствующую законодательству, хозяйственную деятельность. Вполне возможно, что в будущем, при стабилизации процессов, происходящих в экономике и установлении определенной системы в нашей хозяйственной деятельности, мы сможем считать систему хозяйствования родовым объектом этих преступлений. Однако сейчас, как представляется, следует считать таким объектом «просто» хозяйственную деятельность» [18, с. 10].

Данная позиция находит отражение и в учебной литературе. По мнению авторов учебника «Кримінальне право України. Особлива частина», родовым